

Podstawa programowa kształcenia ogólnego

z komentarzem

**Dobra
Szkoła**

Szkoła podstawowa
Język polski

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Podstawa programowa kształcenia ogólnego

z komentarzem

Szkoła podstawowa
Język polski

Spis treści

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej	5
Podstawa programowa przedmiotu język polski	10
Cele kształcenia – wymagania ogólne.....	10
Treści nauczania – wymagania szczegółowe	12
Warunki i sposób realizacji.....	21
Komentarz do podstawy programowej przedmiotu język polski	
<i>Wioletta Kozak</i>	22
Ogólne założenia zmian.....	22
Zmiany i ich uzasadnienie na płaszczyźnie	
celów kształcenia – wymagań ogólnych	24
Zmiany i ich uzasadnienie na płaszczyźnie	
treści nauczania – wymagań szczegółowych.....	25
Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli	32

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej

Kształcenie w szkole podstawowej stanowi fundament wykształcenia. Zadaniem szkoły jest łagodne wprowadzenie dziecka w świat wiedzy, przygotowanie do wykonywania obowiązków ucznia oraz wdrażanie do samorozwoju. Szkoła zapewnia bezpieczne warunki oraz przyjazną atmosferę do nauki, uwzględniając indywidualne możliwości i potrzeby edukacyjne ucznia. Najważniejszym celem kształcenia w szkole podstawowej jest dbałość o integralny rozwój biologiczny, poznawczy, emocjonalny, społeczny i moralny ucznia.

Kształcenie w szkole podstawowej trwa osiem lat i jest podzielone na dwa etapy edukacyjne:

- 1) I etap edukacyjny obejmujący klasy I–III szkoły podstawowej – edukacja wczesnoszkolna;
- 2) II etap edukacyjny obejmujący klasy IV–VIII szkoły podstawowej.

Kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu:

- 1) wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele);
- 2) wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej;
- 3) formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób;
- 4) rozwijanie kompetencji, takich jak: kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość;
- 5) rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania;
- 6) ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności;
- 7) rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki;
- 8) wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat;
- 9) wspieranie ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji i określaniu drogi dalszej edukacji;
- 10) wszechstronny rozwój osobowy ucznia przez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
- 11) kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość;
- 12) zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy;
- 13) ukierunkowanie ucznia ku wartościom.

Najważniejsze umiejętności rozwijane w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej to:

- 1) sprawne komunikowanie się w języku polskim oraz w językach obcych nowożytnych;
- 2) sprawne wykorzystywanie narzędzi matematyki w życiu codziennym, a także kształcenie myślenia matematycznego;

- 3) poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza oraz wykorzystanie informacji z różnych źródeł;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
- 5) rozwiązywanie problemów, również z wykorzystaniem technik mediacyjnych;
- 6) praca w zespole i społeczna aktywność;
- 7) aktywny udział w życiu kulturalnym szkoły, środowiska lokalnego oraz kraju.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła podstawowa na każdym przedmiocie kształtuje kompetencje językowe uczniów oraz dba o wyposażenie uczniów w wiadomości i umiejętności umożliwiające komunikowanie się w języku polskim w sposób poprawny i zrozumiały.

Ważnym zadaniem szkoły jest kształcenie w zakresie porozumiewania się w językach obcych nowożytnych. W klasach I–VI szkoły podstawowej uczniowie uczą się jednego języka obcego nowożytnego, natomiast w klasach VII i VIII – dwóch języków obcych nowożytnych. Od klasy VII uczniowie mogą także realizować nauczanie dwujęzyczne, jeżeli szkoła zorganizuje taką formę kształcenia.

Zadaniem szkoły podstawowej jest wprowadzenie uczniów w świat literatury, ugruntowanie ich zainteresowań czytelniczych oraz wyposażenie w kompetencje czytelnicze potrzebne do krytycznego odbioru utworów literackich i innych tekstów kultury. Szkoła podejmuje działania mające na celu rozbudzenie u uczniów zamiłowania do czytania oraz działania sprzyjające zwiększeniu aktywności czytelniczej uczniów, kształtuje postawę dojrzałego i odpowiedzialnego czytelnika, przygotowanego do otwartego dialogu z dziełem literackim. W procesie kształcenia i wychowania wskazuje rolę biblioteki (szkolnej, publicznej, naukowej i in.) oraz zachęca do podejmowania indywidualnych prób twórczych.

Wysokie kompetencje czytelnicze wpływają na sukces uczniów w szkole, a w późniejszym życiu pozwalają pokonywać uczniom ograniczenia i trudności związane z mniej sprzyjającym środowiskiem społecznym.

Czytanie jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, to jedna z najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w procesie kształcenia.

Dzieci, które dużo czytają, mają bogaty zasób słownictwa, z łatwością nazywają swoje uczucia i wchodzą w relacje z rówieśnikami, rzadziej sprawiają kłopoty wychowawcze, mając lepiej rozwiniętą wyobraźnię umożliwiającą obiektywne spojrzenie na zachowania własne i innych, w konsekwencji lepiej radzą sobie z obowiązkami szkolnymi, a także funkcjonowaniem w społeczności szkolnej.

Ważne jest, aby zainteresować ucznia czytaniem na poziomie szkoły podstawowej. Uczeń powinien mieć zapewniony kontakt z książką, np. przez udział w zajęciach, na których czytane są na głos przez nauczycieli fragmenty lektur, lub udział w zajęciach prowadzonych w bibliotece szkolnej. W ten sposób rozwijane są kompetencje czytelnicze, które ukształtują nawyk czytania książek również w dorosłym życiu.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Szkoła ma również przygotowywać ich do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami, w tym uczniom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, nauczanie dostosowuje się do ich możliwości psychofizycznych oraz tempa uczenia się. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Jeśli nauczyciel pozwoli uczniowi na osiągnięcie sukcesu na miarę jego możliwości, wówczas ma on szansę na rozwój ogólny i edukacyjny. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerastały one możliwości ucznia (uniemożliwiały osiągnięcie sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

Ważną rolę w kształceniu i wychowaniu uczniów w szkole podstawowej odgrywa edukacja zdrowotna. Zadaniem szkoły jest kształtowanie postaw prozdrowotnych uczniów, w tym wdrożenie ich do zachowań higienicznych, bezpiecznych dla zdrowia własnego i innych osób, a ponadto ugruntowanie wiedzy z zakresu prawidłowego odżywiania się, korzyści płynących z aktywności fizycznej, a także stosowania profilaktyki.

Kształcenie i wychowanie w szkole podstawowej sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie dzieci i młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, w tym upowszechnia wiedzę o zasadach zrównoważonego rozwoju, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do wyboru kierunku kształcenia i zawodu. Szkoła prowadzi zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych takich jak komunikacja i współpraca w grupie,

w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu wspomnianych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Metoda projektu zakłada znaczną samodzielność i odpowiedzialność uczestników, co stwarza uczniom warunki do indywidualnego kierowania procesem uczenia się. Wspiera integrację zespołu klasowego, w którym uczniowie, dzięki pracy w grupie, uczą się rozwiązywania problemów, aktywnego słuchania, skutecznego komunikowania się, a także wzmacniają poczucie własnej wartości. Metoda projektu wdraża uczniów do planowania oraz organizowania pracy, a także dokonywania samooceny. Projekty swoim zakresem mogą obejmować jeden lub więcej przedmiotów. Pozwalają na współdziałanie szkoły ze środowiskiem lokalnym oraz na zaangażowanie rodziców uczniów.

Projekty mogą być wykonywane indywidualnie lub zespołowo. Uczniowie podczas pracy nad projektami powinni mieć zapewnioną pomoc nauczyciela – opiekuna. Nauczyciele korzystający z metody projektu mogą indywidualizować techniki pracy, różnicując wymagania.

Wyboru treści podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, które będą realizowane metodą projektu, może dokonywać nauczyciel samodzielnie lub w porozumieniu z uczniami.

Projekt, w zależności od potrzeb, może być realizowany np. przez tydzień, miesiąc, semestr lub być działaniem całorocznym. W organizacji pracy szkoły można uwzględnić również takie rozwiązanie, które zakłada, że w określonym czasie w szkole nie są prowadzone zajęcia z podziałem na poszczególne lekcje, lecz są one realizowane metodą projektu.

Przy realizacji projektu wskazane jest wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w szkole podstawowej jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji¹.

Działalność edukacyjna szkoły określona jest przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

¹ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2016 r. poz. 64, z późn. zm.).

Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obowiązków należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

W szkole podstawowej na I etapie edukacyjnym, obejmującym klasy I–III – edukacja wczesnoszkolna, edukacja realizowana jest w formie kształcenia zintegrowanego. Na II etapie edukacyjnym, obejmującym klasy IV–VIII, realizowane następujące przedmioty:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;
- 3) drugi język obcy nowożytny;
- 4) muzyka;
- 5) plastyka;
- 6) historia;
- 7) wiedza o społeczeństwie;
- 8) przyroda;
- 9) geografia;
- 10) biologia;
- 11) chemia;
- 12) fizyka;
- 13) matematyka;
- 14) informatyka;
- 15) technika;
- 16) wychowanie fizyczne;
- 17) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 18) wychowanie do życia w rodzinie²;
- 19) etyka;
- 20) język mniejszości narodowej lub etnicznej³;
- 21) język regionalny – język kaszubski³.

² Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określają przepisy wydane na podstawie art. 4 ust. 3 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. *o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz. U. poz. 78, z późn. zm.).

³ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski jest realizowany w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1943, z późn. zm.).

Język polski

Język polski jest kluczowym przedmiotem nauczania – poznawanie wybitnych utworów literackich sprzyja rozwojowi osobowemu ucznia, wprowadza go w świat kultury polskiej i europejskiej. Zakres znajomości języka ojczystego i sprawność w posługiwaniu się nim ułatwia przyswajanie wiedzy z innych dziedzin (przedmiotów) i jest dla każdego ucznia podstawą sukcesu szkolnego.

Cele kształcenia (wymagania ogólne) i treści nauczania (wymagania szczegółowe) przedmiotu język polski zostały sformułowane dla czterech obszarów, tj. kształcenia literackiego i kulturowego, kształcenia językowego, tworzenia wypowiedzi i samokształcenia, a ich realizacja w klasach IV–VIII szkoły podstawowej wymaga zintegrowania, które ma służyć osiągnięciu przez ucznia szkoły podstawowej umiejętności celowego i świadomego posługiwania się językiem polskim.

Wykaz lektur dla uczniów klas IV–VIII szkoły podstawowej złożony jest z pozycji obowiązkowych i uzupełniających (do wyboru przez nauczyciela), a jego trzon stanowią wybrane dzieła klasyki polskiej i światowej oraz literatura dla dzieci i młodzieży.

Rozwijanie umiejętności posługiwania się językiem polskim w mowie i w piśmie, w tym dbałość o wzbogacanie zasobu słownictwa uczniów oraz przestrzeganie przez nich norm poprawnościowych, należy do obowiązków nauczycieli wszystkich przedmiotów.

Podstawa programowa przedmiotu język polski

II etap edukacyjny: klasy IV–VIII

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Kształcenie literackie i kulturowe.
 1. Wyrabianie i rozwijanie zdolności rozumienia utworów literackich oraz innych tekstów kultury.
 2. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii.
 3. Kształtowanie umiejętności uczestniczenia w kulturze polskiej i europejskiej, szczególnie w jej wymiarze symbolicznym i aksjologicznym.
 4. Rozwijanie zdolności dostrzegania wartości: prawdy, dobra, piękna, szacunku dla człowieka i kierowania się tymi wartościami.
 5. Kształcenie postawy szacunku dla przeszłości i tradycji literackiej jako podstawy tożsamości narodowej.
 6. Poznawanie wybranych dzieł wielkich pisarzy polskich w kontekście podstawowych informacji o epokach, w których tworzyli (zwłaszcza w klasach VII i VIII).

7. Rozwijanie zainteresowania kulturą w środowisku lokalnym i potrzeby uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych.

II. Kształcenie językowe.

1. Rozwijanie rozumienia wartości języka ojczystego oraz jego funkcji w budowaniu tożsamości osobowej ucznia oraz wspólnot: rodzinnej, narodowej i kulturowej.
2. Rozwijanie rozumienia twórczego i sprawczego charakteru działań językowych oraz formowanie odpowiedzialności za własne zachowania językowe.
3. Poznanie podstawowych pojęć oraz terminów służących do opisywania języka i językowego komunikowania się ludzi.
4. Kształcenie umiejętności porozumiewania się (słuchania, czytania, mówienia i pisanie) w różnych sytuacjach oficjalnych i nieoficjalnych, w tym także z osobami doświadczającymi trudności w komunikowaniu się.
5. Kształcenie umiejętności poprawnego mówienia oraz pisanie zgodnego z zasadami ortofonii oraz pisowni polskiej.
6. Rozwijanie wiedzy o elementach składowych wypowiedzi ustnych i pisemnych oraz ich funkcjach w strukturze tekstów i w komunikowaniu się.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Usprawnianie czynności fonacyjnych, artykulacyjnych i prozodycznych uczniów.
2. Rozwijanie umiejętności wypowiadania się w określonych formach wypowiedzi ustnych i pisemnych.
3. Kształcenie umiejętności wygłaszania, recytacji i interpretacji głosowej tekstów mówionych, doskonalenie dykcji i operowania głosem.
4. Rozpoznawanie intencji rozmówcy oraz wyrażanie intencji własnych, rozpoznawanie języka jako działania (akty mowy).
5. Rozwijanie umiejętności stosowania środków stylistycznych i dbałości o estetykę tekstu oraz umiejętności organizacji tekstu.
6. Poznanie podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania, oraz rozpoznawanie manipulacji językowej.
7. Rozbudzanie potrzeby tworzenia tekstów o walorach estetycznych i podejmowania samodzielnych prób literackich.

IV. Samokształcenie.

1. Rozwijanie szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.
2. Rozwijanie umiejętności samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania.
3. Rozwijanie umiejętności rzetelnego korzystania ze źródeł wiedzy, w tym stosowania cudzysłowu, przypisów i odsyłaczy oraz szacunku dla cudzej własności intelektualnej.
4. Kształcenie nawyków systematycznego uczenia się oraz porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania.
5. Zachęcanie do rozwijania swoich uzdolnień przez udział w różnych formach poszerzania wiedzy, na przykład w konkursach, olimpiadach przedmiotowych

- i wykładach oraz rozwijanie umiejętności samodzielnej prezentacji wyników swojej pracy.
6. Rozwijanie umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu pozyskanych informacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Klasy IV–VI

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) omawia elementy świata przedstawionego, wyodrębnia obrazy poetyckie w poezji;
- 2) rozpoznaje fikcję literacką; rozróżnia i wyjaśnia elementy realistyczne i fantastyczne w utworach, ze szczególnym uwzględnieniem ich w prozie realistycznej, fantastycznonaukowej lub utworach fantasy;
- 3) rozpoznaje czytany utwór jako baśń, legendę, bajkę, hymn, przypowieść, mit, opowiadanie, nowelę, dziennik, pamiętnik lub powieść oraz wskazuje jego cechy gatunkowe; rozpoznaje odmiany powieści i opowiadania, np. obyczajowe, przygodowe, detektywistyczne, fantastycznonaukowe, fantasy;
- 4) zna i rozpoznaje w tekście literackim: epitet, porównanie, przenośnię, wyrazy dźwiękonaśladowcze, zdrobnienie, zgrubienie, uosobienie, ożywienie, apostrofę, anaforę, pytanie retoryczne, powtórzenie oraz określa ich funkcje;
- 5) omawia funkcje elementów konstrukcyjnych utworu, w tym tytułu, podtytułu, motto, puenty, punktu kulminacyjnego;
- 6) rozpoznaje elementy rytmizujące wypowiedź, w tym wers, rym, strofę, refren, liczbę sylab w wersie;
- 7) opowiada o wydarzeniach fabuły oraz ustala kolejność zdarzeń i rozumie ich wzajemną zależność;
- 8) odróżnia dialog od monologu, rozumie ich funkcje w utworze;
- 9) charakteryzuje podmiot liryczny, narratora i bohaterów w czytanych utworach;
- 10) rozróżnia narrację pierwszoosobową i trzecioosobową oraz wskazuje ich funkcje w utworze;
- 11) wskazuje w utworze bohaterów głównych i drugoplanowych oraz określa ich cechy;
- 12) określa tematykę oraz problematykę utworu;
- 13) wskazuje i omawia wątek główny oraz wątki poboczne;
- 14) nazywa wrażenia, jakie wzbudza w nim czytany tekst;
- 15) objaśnia znaczenia dosłowne i przenośne w tekstach;
- 16) określa doświadczenia bohaterów literackich i porównuje je z własnymi;
- 17) przedstawia własne rozumienie utworu i je uzasadnia;
- 18) wykorzystuje w interpretacji tekstów doświadczenia własne oraz elementy wiedzy o kulturze;
- 19) wyraża własny sąd o postaciach i zdarzeniach;

- 20) wskazuje wartości w utworze oraz określa wartości ważne dla bohatera.
2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:
 - 1) identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, publicystyczny lub reklamowy;
 - 2) wyszukuje w tekście informacje wyrażone wprost i pośrednio;
 - 3) określa temat i główną myśl tekstu;
 - 4) dostrzega relacje między częściami wypowiedzi (np. tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie);
 - 5) odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od drugorzędnych;
 - 6) odróżnia informacje o faktach od opinii;
 - 7) charakteryzuje komiks jako tekst kultury; wskazuje charakterystyczne dla niego cechy;
 - 8) rozumie swoistość tekstów kultury przynależnych do: literatury, teatru, filmu, muzyki, sztuk plastycznych i audiowizualnych;
 - 9) wyodrębnia elementy składające się na spektakl teatralny (gra aktorska, reżyseria, dekoracja, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty, muzyka); wyodrębnia elementy dzieła filmowego i telewizyjnego (scenariusz, reżyseria, ujęcie, gra aktorska, muzyka); wskazuje cechy charakterystyczne przekazów audiowizualnych (filmu, programu informacyjnego, programu rozrywkowego);
 - 10) rozumie, czym jest adaptacja utworu literackiego (np. filmowa, sceniczna, radiowa) oraz wskazuje różnice między tekstem literackim a jego adaptacją;
 - 11) odnosi treści tekstów kultury do własnego doświadczenia;
 - 12) dokonuje odczytania tekstów poprzez przekład intersemiotyczny (np. rysunek, drama, spektakl teatralny);
 - 13) świadomie i z uwagą odbiera filmy, koncerty, spektakle, programy radiowe i telewizyjne, zwłaszcza adresowane do dzieci i młodzieży.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:
 - 1) rozpoznaje w wypowiedziach części mowy (czasownik, rzeczownik, przymiotnik, przysłówki, liczebnik, zaimek, przyimek, spójnik, partykuła, wykrzyknik) i określa ich funkcje w tekście;
 - 2) odróżnia części mowy odmienne od nieodmiennych;
 - 3) dostrzega rolę czasownika w wypowiedzi, odróżnia czasowniki dokonane od niedokonanych, rozpoznaje bezosobowe formy czasownika: formy zakończone na -no, -to, konstrukcje z się; rozumie ich znaczenie w wypowiedzeniu oraz funkcje w tekście;
 - 4) rozpoznaje formy przypadków, liczby, osoby, czasu, trybu i rodzaju gramatycznego odpowiednio: rzeczownika, przymiotnika, liczebnika, czasownika i zaimka oraz określa ich funkcje w wypowiedzi; oddziela temat fleksyjny od końcówki;
 - 5) rozumie konstrukcję strony biernej i czynnej czasownika, przekształca konstrukcję strony biernej i czynnej i odwrotnie, odpowiednio do celu i intencji wypowiedzi;

- 6) stosuje poprawne formy gramatyczne wyrazów odmienne;
- 7) poprawnie stopniuje przymiotniki i przysłówki, rozumie ich rolę w opisie świata oraz używa we właściwych kontekstach;
- 8) nazywa części zdania i rozpoznaje ich funkcje składniowe w wypowiedzeniach (podmiot, orzeczenie, dopełnienie, przydawka, okolicznik);
- 9) określa funkcję wyrazów poza zdaniem, rozumie ich znaczenie i poprawnie stosuje w swoich wypowiedziach;
- 10) rozpoznaje związki wyrazów w zdaniu, wyróżnia człon nadrzędny i podrzędny oraz typy związków;
- 11) rozpoznaje typy wypowiedzeń, uwzględniając cel wypowiedzi: wypowiedzenia oznajmujące, pytające i rozkazujące – rozumie ich funkcje i je stosuje;
- 12) rozpoznaje w tekście typy wypowiedzeń: zdanie pojedyncze, zdania złożone (podrzędnie i współrzędnie), równoważniki zdań, rozumie ich funkcje i stosuje w praktyce językowej;
- 13) przekształca konstrukcje składniowe, np. zdania złożone w pojedyncze i odwrotnie, zdania w równoważniki zdań i odwrotnie.

2. Różnicowanie języka. Uczeń:

- 1) wskazuje główne cechy języka mówionego i języka pisanego;
- 2) posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą polszczyzny;
- 3) używa stylu stosownego do sytuacji komunikacyjnej;
- 4) rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi; rozpoznaje wyrazy wieloznaczne, rozumie ich znaczenie w tekście oraz świadomie wykorzystuje do tworzenia własnych wypowiedzi;
- 5) rozpoznaje w wypowiedziach związki frazeologiczne, dostrzega ich bogactwo, rozumie ich znaczenie oraz poprawnie stosuje w wypowiedziach;
- 6) rozpoznaje słownictwo neutralne i wartościujące, rozumie ich funkcje w tekście;
- 7) dostosowuje sposób wyrażania się do zamierzonego celu wypowiedzi;
- 8) rozróżnia synonimy, antonimy, rozumie ich funkcje w tekście i stosuje we własnych wypowiedziach;
- 9) zna i stosuje zasady spójności formalnej i semantycznej tekstu.

3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

- 1) identyfikuje tekst jako komunikat; rozróżnia typy komunikatu: informacyjny, literacki, reklamowy, ikoniczny;
- 2) identyfikuje nadawcę i odbiorcę wypowiedzi;
- 3) określa sytuację komunikacyjną i rozumie jej wpływ na kształt wypowiedzi;
- 4) rozpoznaje znaczenie niewerbalnych środków komunikacji (np. gest, mimika, postawa ciała);
- 5) rozumie pojęcie głoska, litera, sylaba, akcent; zna i stosuje reguły akcentowania wyrazów;
- 6) stosuje intonację poprawną ze względu na cel wypowiedzi;
- 7) rozumie, na czym polega etykieta językowa i stosuje jej zasady.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

- 1) pisze poprawnie pod względem ortograficznym oraz stosuje reguły pisowni;
- 2) poprawnie używa znaków interpunkcyjnych: kropki, przecinka, znaku zapytania, znaku wykrzyknika, cudzysłowu, dwukropka, średnika, nawiasu.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) uczestniczy w rozmowie na zadany temat, wydziela jej części, sygnały konstrukcyjne wzmacniające więź między uczestnikami dialogu, tłumaczące sens;
- 2) rozróżnia argumenty odnoszące się do faktów i logiki oraz odwołujące się do emocji;
- 3) tworzy logiczną, semantycznie pełną i uporządkowaną wypowiedź, stosując odpowiednią do danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny; rozumie rolę akapitów w tworzeniu całości myślowej wypowiedzi;
- 4) dokonuje selekcji informacji;
- 5) zna zasady budowania akapitów;
- 6) rozróżnia i wskazuje środki perswazji, rozumie ich funkcję.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: dialog, opowiadanie (twórcze, odtwórcze), opis, list, sprawozdanie (z filmu, spektaklu, wydarzenia), dedykacja, zaproszenie, podziękowanie, ogłoszenie, życzenia, opis przeżyć wewnętrznych, charakterystyka, tekst o charakterze argumentacyjnym;
- 2) wygłasza z pamięci tekst, ze zrozumieniem oraz odpowiednią intonacją, dykcją, właściwym akcentowaniem, z odpowiednim napięciem emocjonalnym i z następstwem pauz;
- 3) tworzy plan odtwórczy i twórczy tekstu;
- 4) redaguje notatki;
- 5) opowiada o przeczytanych tekstach;
- 6) rozróżnia współczesne formy komunikatów (np. e-mail, SMS) i odpowiednio się nimi posługuje, zachowując zasady etykiety językowej;
- 7) tworzy opowiadania związane z treścią utworu, np. dalsze losy bohatera, komponowanie początku i zakończenia na podstawie fragmentu tekstu lub na podstawie ilustracji;
- 8) redaguje scenariusz filmowy na podstawie fragmentów książki oraz własnych pomysłów;
- 9) wykorzystuje wiedzę o języku w tworzonych wypowiedziach.

IV. Samokształcenie. Uczeń:

- 1) doskonalą ciche i głośne czytanie;
- 2) doskonalą różne formy zapisywania pozyskanych informacji;
- 3) korzysta z informacji zawartych w różnych źródłach, gromadzi wiadomości, selekcjonuje informacje;

- 4) zna i stosuje zasady korzystania z zasobów bibliotecznych (np. w bibliotekach szkolnych oraz on-line);
- 5) korzysta ze słowników ogólnych języka polskiego, także specjalnych, oraz słownika terminów literackich;
- 6) zwraca uwagę na typy definicji słownikowych, określa ich swoistość;
- 7) rozwija umiejętność krytycznej oceny pozyskanych informacji;
- 8) poznaje życie kulturalne swojego regionu;
- 9) rozwija umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną oraz zasobami internetowymi i wykorzystuje te umiejętności do prezentowania własnych zainteresowań.

Lektury obowiązkowe:

- 1) Jan Brzechwa, *Akademia Pana Kleksa*;
- 2) Janusz Christa, *Kajko i Kokosz. Szkoła latania* (komiks);
- 3) René Goscinny, Jean-Jacques Sempé, *Mikołajek* (wybór opowiadań);
- 4) Rafał Kosik, *Felix, Net i Nika oraz Gang Niewidzialnych Ludzi*;
- 5) Ignacy Krasicki, wybrane bajki;
- 6) Clive Staples Lewis, *Opowieści z Narnii. Lew, czarownica i stara szafa*;
- 7) Adam Mickiewicz, *Powrót taty, Pani Twardowska, Pan Tadeusz* (fragmenty, w tym: opisy, zwyczaje i obyczaje, polowanie i koncert Wojskiego);
- 8) Ferenc Molnár, *Chłopcy z Placu Broni*;
- 9) Bolesław Prus, *Katarynka*;
- 10) Juliusz Słowacki, *W pamiętniku Zofii Bobrówny*;
- 11) John Ronald Reuel Tolkien, *Hobbit, czyli tam i z powrotem*;
- 12) Henryk Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy*;
- 13) Józef Wybicki, *Mazurek Dąbrowskiego*;
- 14) Wybrane mity greckie, w tym mit o powstaniu świata oraz mity o Prometeuszu, o Syzyfie, o Demeter i Korze, o Dedalu i Ikarze, o Heraklesie, o Tezeuszu i Ariadnie, o Orfeuszu i Eurydyce;
- 15) *Biblia*: stworzenie świata i człowieka oraz wybrane przypowieści ewangeliczne, w tym o siewcy, o talentach, o pannach roztropnych, o miłosiernym Samarytaninie;
- 16) Wybrane podania i legendy polskie, w tym o Lechu, o Piaście, o Kraku i Wandzie;
- 17) Wybrane baśnie polskie i europejskie, w tym: Charles Perrault, *Kopciuszek*, Aleksander Puszkina, *Bajka o rybaku i rybce*;
- 18) Wybrane wiersze Władysława Bełzy, Jana Brzechwy, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Zbigniewa Herberta, Anny Kamieńskiej, Joanny Kulmowej, Adama Mickiewicza, Czesława Miłosza, Tadeusza Różewicza, Juliusza Słowackiego, Leopolda Staffa, Juliana Tuwima, Jana Twardowskiego oraz pieśni i piosenki patriotyczne.

Lektury uzupełniające (obowiązkowo dwie w każdym roku szkolnym), na przykład:

- 1) Adam Bahdaj, *Kapelusz za 100 tysięcy*;
- 2) Frances Hodgson Burnett, *Tajemniczy ogród* lub inna powieść;
- 3) Lewis Carroll, *Alicja w Krainie Czarów*;
- 4) Aleksander Dumas, *Trzej muszkieterowie*;
- 5) Olaf Fritsche, *Skarb Troi*;

- 6) Joseph Rudyard Kipling, *Księga dżungli*;
- 7) Janusz Korczak, *Król Maciuś Pierwszy*;
- 8) Marcin Kozioł, *Skrzynia Władcy Piorunów*;
- 9) Selma Lagerlöf, *Cudowna podróż*;
- 10) Stanisław Lem, *Cyberiada* (fragmenty);
- 11) Kornel Makuszyński, wybrana powieść;
- 12) Andrzej Maleszka, *Magiczne drzewo*;
- 13) Karol May, *Winnetou*;
- 14) Lucy Maud Montgomery, *Ania z Zielonego Wzgórza*;
- 15) Małgorzata Musierowicz, wybrana powieść;
- 16) Ewa Nowak, *Pajaczek na rowerze*;
- 17) Edmund Niziurski, *Sposób na Alcybiadesa*;
- 18) Sał-Okh, *Biały Mustang*;
- 19) Henryk Sienkiewicz, *Janko Muzykant*;
- 20) Alfred Szklarski, wybrana powieść;
- 21) Mark Twain, *Przygody Tomka Sawyera*;
- 22) Wybrane pozycje z serii *Nazywam się...* (np. *Mikołaj Kopernik*, *Fryderyk Chopin*, *Maria Curie-Skłodowska*, *Jan Paweł II* i in.)

lub inne utwory literackie i teksty kultury wybrane przez nauczyciela.

Klasy VII i VIII

Uczeń spełnia wymagania określone dla klas IV–VI.

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozpoznaje rodzaje literackie: epika, liryka i dramat; określa cechy charakterystyczne dla poszczególnych rodzajów i przypisuje czytany utwór do odpowiedniego rodzaju;
- 2) rozróżnia gatunki epiki, liryki, dramatu, w tym: pamiętnik, komedia, fraszka, sonet, pieśń, tren, ballada, epopeja, tragedia – i wymienia ich podstawowe cechy oraz wskazuje cechy gatunkowe czytanych utworów literackich;
- 3) wskazuje elementy dramatu (rodzaj): akt, scena, tekst główny, didaskalia, monolog, dialog;
- 4) rozpoznaje w tekście literackim: neologizm, eufemizm, porównanie homeryckie, inwokację, symbol, alegorię i określa ich funkcje;
- 5) zna pojęcie komizmu, rozpoznaje jego rodzaje w tekstach oraz określa ich funkcje;
- 6) zna pojęcie ironii, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej funkcje;
- 7) określa w poznawanych tekstach problematykę egzystencjalną i poddaje ją refleksji;
- 8) określa wartości estetyczne poznawanych tekstów literackich;
- 9) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich odwołania do wartości uniwersalnych związane z postawami społecznymi, narodowymi, religijnymi, etycznymi i dokonuje ich hierarchizacji;

- 10) wykorzystuje w interpretacji tekstów literackich elementy wiedzy o historii i kulturze;
- 11) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny, historycznoliteracki, kulturowy, filozoficzny, społeczny;
- 12) recytuje utwór literacki w interpretacji zgodnej z jego tematem i stylem.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) wyszukuje w tekście potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu publicystycznego, popularnonaukowego lub naukowego;
- 2) porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;
- 3) interpretuje dzieła sztuki (obraz, grafika, rzeźba, fotografia);
- 4) dostrzega różnice między literaturą piękną a literaturą naukową, popularnonaukową, publicystyką i określa funkcje tych rodzajów piśmiennictwa;
- 5) rozpoznaje gatunki dziennikarskie: reportaż, wywiad, artykuł, felieton i określa ich podstawowe cechy;
- 6) określa wartości estetyczne poznawanych tekstów kultury;
- 7) znajduje w tekstach współczesnej kultury popularnej (np. w filmach, komiksach, piosenkach) nawiązania do tradycyjnych wątków literackich i kulturowych.

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

- 1) rozumie mechanizm upodobnień fonetycznych, uproszczeń grup spółgłoskowych i utraty dźwięczności w wygłosie; rozumie rozbieżności między mową a pismem;
- 2) rozpoznaje wyraz podstawowy i wyraz pochodny; rozumie pojęcie podstawy słowotwórczej; w wyrazie pochodnym wskazuje temat słowotwórczy i formant; określa rodzaj formantu, wskazuje funkcje formantów w nadawaniu znaczenia wyrazom pochodnym, rozumie realne i słowotwórcze znaczenie wyrazu, rozpoznaje rodzinę wyrazów, łączy wyrazy pokrewne, wskazuje rdzeń;
- 3) zna zasady tworzenia wyrazów złożonych, odróżnia ich typy;
- 4) rozpoznaje imiesłowy, rozumie zasady ich tworzenia i odmiany, poprawnie stosuje imiesłowowy równoważnik zdania i rozumie jego funkcje; przekształca go na zdanie złożone i odwrotnie;
- 5) rozróżnia wypowiedzenia wielokrotnie złożone;
- 6) odróżnia mowę zależną i niezależną, przekształca mowę zależną na niezależną i odwrotnie;
- 7) rozumie i stosuje zasady dotyczące wyjątków od reguły polskiego akcentu.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

- 1) dostrzega zróżnicowanie słownictwa, w tym rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (np. terminy naukowe, archaizmy, kolokwializmy); rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone, zna typy skrótów i skrótowców – określa ich funkcje w tekście;

- 2) rozpoznaje nazwy osobowe i miejscowe, rodzaje nazw miejscowych, używa poprawnych form gramatycznych imion, nazwisk, nazw miejscowych i nazw mieszkańców;
 - 3) zna sposoby wzbogacania słownictwa;
 - 4) rozumie znaczenie homonimów;
 - 5) wyróżnia środowiskowe i regionalne odmiany języka;
 - 6) rozróżnia treść i zakres znaczeniowy wyrazu;
 - 7) rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny, naukowy, publicystyczny.
3. Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:
- 1) rozumie, na czym polega grzeczność językowa i stosuje ją w wypowiedziach;
 - 2) rozróżnia normę językową wzorcową oraz użytkową i stosuje się do nich;
 - 3) rozumie, na czym polega błąd językowy.
4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:
- 1) wykorzystuje wiedzę o wymianie głosek w wyrazach pokrewnych oraz w tematach fleksyjnych wyrazów odmiennych;
 - 2) poprawnie przytacza cudze wypowiedzi, stosując odpowiednie znaki interpunkcyjne;
 - 3) wykorzystuje wiedzę o różnicach w pisowni samogłosek ustnych i nosowych, spółgłosek twardych i miękkich, dźwięcznych i bezdźwięcznych;
 - 4) zna zasady pisowni wyrazów nieodmiennych i pisowni partykuły „nie” z różnymi częściami mowy.
- III. Tworzenie wypowiedzi.
1. Elementy retoryki. Uczeń:
- 1) funkcjonalnie wykorzystuje środki retoryczne oraz rozumie ich oddziaływanie na odbiorcę;
 - 2) gromadzi i porządkuje materiał rzeczowy potrzebny do tworzenia wypowiedzi; redaguje plan kompozycyjny własnej wypowiedzi;
 - 3) tworzy wypowiedź, stosując odpowiednią dla danej formy gatunkowej kompozycję oraz zasady spójności językowej między akapitami; rozumie rolę akapitów jako spójnych całości myślowych w tworzeniu wypowiedzi pisemnych oraz stosuje rytm akapitowy (przeplatanie akapitów dłuższych i krótszych);
 - 4) wykorzystuje znajomość zasad tworzenia tezy i hipotezy oraz argumentów przy tworzeniu rozprawki oraz innych tekstów argumentacyjnych;
 - 5) odróżnia przykład od argumentu;
 - 6) przeprowadza wnioskowanie jako element wyводу argumentacyjnego;
 - 7) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
 - 8) rozpoznaje i rozróżnia środki perswazji i manipulacji w tekstach reklamowych, określa ich funkcję;

- 9) rozpoznaje manipulację językową i przeciwstawia jej zasady etyki wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: recenzja, rozprawka, podanie, życiorys, CV, list motywacyjny, przemówienie, wywiad;
- 2) wykonuje przekształcenia na tekście cudzym, w tym skraca, streszcza, rozbudowuje i parafrazuje;
- 3) formułuje pytania do tekstu;
- 4) dokonuje interpretacji głosowej czytanych i wygłaszanych tekstów.

IV. Samokształcenie. Uczeń:

- 1) rzetelnie, z poszanowaniem praw autorskich, korzysta z informacji;
- 2) rozwija swoje uzdolnienia i zainteresowania;
- 3) uczestniczy w życiu kulturalnym w swoim regionie;
- 4) uczestniczy w projektach edukacyjnych (np. tworzy różnorodne prezentacje, projekty wystaw, realizuje krótkie filmy z wykorzystaniem technologii multimedialnych);
- 5) pogłębia swoją wiedzę przedmiotową i uczestniczy w wykładach publicznych, konkursach itp.;
- 6) rozwija umiejętności samodzielnej prezentacji wyników swojej pracy;
- 7) rozwija nawyki systematycznego uczenia się;
- 8) rozwija umiejętność krytycznego myślenia i formułowania opinii.

Lektury obowiązkowe:

- 1) Charles Dickens, *Opowieść wigilijna*;
- 2) Aleksander Fredro, *Zemsta*;
- 3) Jan Kochanowski, wybór fraszek, pieśni i trenów, w tym tren I, V, VII i VIII;
- 4) Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec*;
- 5) Ignacy Krasicki, *Żona modna*;
- 6) Adam Mickiewicz, *Reduta Orzona*, *Śmierć Pułkownika*, *Świtezianka*, *Dziady* część II, wybrany utwór z cyklu *Sonety krymskie*, *Pan Tadeusz* (całość);
- 7) Antoine de Saint-Exupéry, *Mały Księżę*;
- 8) Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis*, *Latarnik*;
- 9) Juliusz Słowacki, *Balladyna*;
- 10) Stefan Żeromski, *Syzyfowe prace*;
- 11) Sławomir Mrożek, *Artysta*;
- 12) Melchior Wańkowicz, *Ziele na kraterze* (fragmenty), *Tędy i owędy* (wybrany reportaż).

Wybrane wiersze poetów wskazanych w klasach IV–VI, a ponadto Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Stanisława Barańczaka, Cypriana Norwida, Bolesława Leśmiana, Mariana Hemara, Jarosława Marka Rymkiewicza, Wisławy Szymborskiej, Kazimierza Wierzyńskiego, Jana Lechonia, Jerzego Lieberta oraz fraszki Jana Sztudyngera i aforyzmy Stanisława Jerzego Leca.

Lektury uzupełniające (obowiązkowo dwie w każdym roku szkolnym), na przykład:

- 1) Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego* (fragmenty);
- 2) Agatha Christie, wybrana powieść kryminalna;
- 3) Arkady Fiedler, *Dywizjon 303*;
- 4) Ernest Hemingway, *Stary człowiek i morze*;
- 5) Barbara Kosmowska, *Połączana rybka*;
- 6) Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei* (fragmenty);
- 7) Nancy H. Kleinbaum, *Stowarzyszenie Umarłych Poetów*;
- 8) Henryk Sienkiewicz, *Krzyżacy*;
- 9) Eric-Emmanuel Schmitt, *Oskar i pani Róża*;
- 10) Melchior Wańkowicz, *Monte Cassino* (fragmenty);
- 11) Karolina Lanckorońska, *Wspomnienia wojenne 22 IX 1939–5 IV 1945* (fragmenty)

lub inne utwory literackie i teksty kultury wybrane przez nauczyciela, w tym wiersze poetów współczesnych i reportaże.

Warunki i sposób realizacji

Klasy IV–VIII szkoły podstawowej to okres kształtowania sposobów poznawania świata i postaw wobec niego, poznawania kultury i jej wytworów, rozwijania umiejętności komunikowania się z innymi ludźmi, doskonalenia myślenia konkretnego oraz abstrakcyjnego. To również czas formowania indywidualnej osobowości i charakteru młodego człowieka oraz internalizacji systemu wartości, w tym szczególnie prawdy, dobra i piękna.

Zadaniem nauczyciela języka polskiego na II etapie edukacyjnym jest przede wszystkim:

- 1) wychowywanie świadomego odbiorcy i uczestnika kultury, szczególnie dzieł literackich;
- 2) rozwijanie poczucia tożsamości narodowej oraz szacunku dla tradycji;
- 3) rozwijanie w uczniu ciekawości świata, motywacji do poznawania kultury własnego regionu oraz dziedzictwa narodowego;
- 4) kształtowanie postawy otwartości wobec innych kultur i szacunku dla ich dorobku;
- 5) rozwijanie umiejętności komunikowania się w różnych sytuacjach oraz sprawnego posługiwania się językiem polskim w zależności od celu wypowiedzi;
- 6) rozwijanie umiejętności formułowania myśli, operowania bogatym słownictwem oraz wykorzystywania go do opisywania świata, oceniania postaw i zachowań ludzkich z zachowaniem zasad etyki i kultury języka;
- 7) kształcenie umiejętności posługiwania się różnymi gatunkami wypowiedzi ustnej i pisemnej, niezbędnymi w dalszej edukacji oraz różnych sytuacjach życiowych;
- 8) kształtowanie samodzielności w docieraniu do informacji, rozwijanie umiejętności ich selekcjonowania, krytycznej oceny oraz wykorzystania we własnym rozwoju;
- 9) wychowanie do przyjmowania aktywnych postaw w życiu i brania odpowiedzialności za własne czyny.

Praca nauczyciela języka polskiego w klasach IV–VIII szkoły podstawowej obejmuje tworzenie sytuacji sprzyjających rozwojowi zainteresowań uczniów i ich zdolności poznawczych.

Nauczyciel w organizowaniu procesu dydaktycznego jest zobowiązany do stosowania rozwiązań metodycznych, które zapewnią integrację kształcenia literackiego, językowego i kulturowego oraz rozwój intelektualny i emocjonalny uczniom o różnym typie inteligencji. W swojej pracy powinien wykorzystywać metody takie jak dyskusja i debata, drama lub projekt edukacyjny, które wspomagają rozwój samodzielnego docierania do informacji i prezentowania efektów kształcenia przez uczniów.

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu język polski na II etapie edukacyjnym

Wioletta Kozak

Ogólne założenia zmian

W nowej podstawie programowej⁴ zastosowano metodologię, zgodnie z którą cele kształcenia zostały zapisane w języku wymagań ogólnych, a treści nauczania oraz oczekiwane umiejętności uczniów zapisano jako wymagania szczegółowe. Porównanie nowej podstawy programowej z podstawą opublikowaną jako Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2009 r. nr 4, poz. 17)⁵ pozwala sformułować następujące wnioski:

- Nowa podstawa programowa formułuje jasne dla nauczyciela wymagania wobec szkolnych osiągnięć uczniów kończących kolejne etapy kształcenia.
- Zadaniem całego systemu edukacyjnego (szkół, systemu egzaminacyjnego) jest: przygotowanie ucznia do dalszego kształcenia, do uczestnictwa w kulturze, rozwijanie u niego szacunku dla wiedzy oraz sprawdzenie rzeczywistych osiągnięć uczniów z punktu widzenia wymagań podstawy programowej.
- Nowa podstawa jasno określa wymagania egzaminacyjne jako tożsame z jej wymaganiami.

⁴ W niniejszym tekście określenie ‘nowa podstawa programowa’ oznacza *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej* (Dz.U. z 2017 r., poz. 356), natomiast określenie ‘stara podstawa programowa’ – *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz.U. z 2009 r. nr 4, poz. 17) i *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej* (Dz.U. z 2012 r., poz. 977).

⁵ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz.U. z 2009 r. nr 4, poz. 17) zostało uchylone w 2012 r. poprzez wprowadzenie *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej* (Dz.U. z 2012 r., poz. 977), przy czym podstawa programowa dla przedmiotu język polski pozostała bez zmian.

- W zakresie specyfiki przedmiotu, jakim jest język polski, w nowej podstawie znacznie zróżnicowano źródła inspiracji oraz sposoby uzasadniania swoich stanowisk, co oznacza, że wykorzystano wiele metodologii badań literackich, językoznawczych i kulturoznawczych, dostosowano je do wymagań szkolnych. Dokonano teoretycznej syntezy, gdyż można zauważyć na różnych płaszczyznach nowej podstawy elementy strukturalizmu (analiza), hermeneutyki (interpretacja) oraz takich dyscyplin naukowych jak pedagogika, antropologia i innych.
- Nowa podstawa zakłada powrót do uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności.
- Nowa podstawa wpisuje w swoje treści funkcjonalne podejście do nauki o języku oraz integralnie traktuje zagadnienia języka i komunikacji, literatury i kultury. Znajduje w niej odbicie przekonanie, że **język** nie tylko służy jako narzędzie komunikacji, ale także istnieje **jako najważniejszy składnik kultury**, natomiast poznawanie kategorii gramatycznych przez uczniów w wieku szkolnym rozwija w nich umiejętność myślenia abstrakcyjnego, a nauka składni kształci umiejętność myślenia logicznego.
- Nowa podstawa wprowadza po raz pierwszy **w sposób systemowy** elementy **retoryki** do podstawy programowej przedmiotu język polski.
- Teksty literackie w nowej podstawie stanowią punkt wyjścia do refleksji, prowadzą ucznia do zintegrowanego rozwoju oraz zakorzenienia w tradycji i kulturze narodowej, a także w wartościach.
- **Nowa podstawa sytuuje ucznia w nowych uwarunkowaniach społeczno-kulturowych, podkreśla przy tym rolę wspólnoty kulturowej w kształtowaniu jego tożsamości narodowej i osobowej. Postrzega ucznia nie jako podmiot zbiorowy czy byt abstrakcyjny, lecz jako podmiot konkretny, istniejący w określonej rzeczywistości społecznej, zakorzeniony w lokalnej i uniwersalnej kulturze oraz wyposażony w bagaż psychologiczny, historyczny i pokoleniowy. U aksjologicznego podłoża nowego ujęcia celów kształcenia oraz wymagań stoją dobro ucznia i jego wszechstronny rozwój. Przyjęte rozwiązania, w tym konieczność dostosowywania programów nauczania do potrzeb i możliwości danego zespołu klasowego, silnie związane zostały z humanistycznymi koncepcjami pedagogicznymi. Jedną z nich jest teoria Aleksandra Kamińskiego⁶, według której wychowawca nie stawia siebie ponad ani poza młodzieżą, lecz wśród niej. Z nowszych koncepcji uwzględniono postulaty Jerome’a Brunera: uczenie się jako proces aktywny, samodzielność w zdobywaniu wiedzy, działania motywacyjne nauczyciela, uwarunkowania procesu uczenia się, elementy psychologii kulturowej (myślenie człowieka jest zawsze usytuowane w kontekście kultury)⁷. W obu koncepcjach, przy istnieniu zasadniczych różnic, nauczyciel jest czynny razem z młodymi i wśród młodych.**

⁶ Kamiński, A., (1948), *Nauczanie i wychowanie metodą harcerską*, Warszawa: Nasza Księgarnia, s. 3.

⁷ Bruner, J., (2006), *Kultura edukacji*, Kraków: Universitas.

Zmiany i ich uzasadnienie na płaszczyźnie celów kształcenia – wymagań ogólnych

Nowa podstawa w zasadniczy sposób zmienia paradygmat myślenia o języku polskim jako najważniejszym przedmiocie w szkolnej edukacji. Przede wszystkim eksponuje jego trzy podstawowe założenia:

1. **Przedmiot język polski to czynnik kulturotwórczy**, budujący międzypokoleniowy kod wspólnotowy, kształtujący poczucie tożsamości narodowej, kulturowej i indywidualnej, zarówno w kontekście tradycji, jak i współczesności. Stąd też celem szkoły, poza przekazywaniem wiedzy i kształceniem umiejętności z nią związanych, jest działanie formacyjne rozumiane jako rozwijanie podmiotowości ucznia, wychowanie do samodzielności, odpowiedzialności w oparciu o przekonanie, że dzięki obcowaniu z kulturą tworzone są podwaliny ładu w świecie. To poznawanie świata symboli i znaków prowadzi do poznawania siebie: „Wiedza o tym, kim jestem, to w rzeczywistości cała wiązka wiadomości o tym, jaką zajmuję pozycję. Moja tożsamość określona jest przez więzi i identyfikację, stanowiące ramy lub horyzont, wewnątrz których mogę w każdym konkretnym przypadku próbować ustalić, co jest dobre czy wartościowe, co powinienem zrobić, co popieram, a czemu się przeciwstawiam. Innymi słowy, tylko wewnątrz tego horyzontu potrafię zająć jakiekolwiek stanowisko”⁸.
2. **Przedmiot język polski to czynnik aksjologiczny**, dzięki któremu oprócz uczenia faktów kładzie się duży nacisk na dostrzeganie wartości obecnych w literaturze oraz innych tekstach kultury. Człowiek jest bytem stojącym wobec wartości i na realizację tych wartości niejako „skazanym”, jeśli tylko naprawdę chce być człowiekiem⁹. Szkolna edukacja ma za zadanie wprowadzanie człowieka w świat wartości, kształtowanie w nim pragnienia i potrzeby ich odkrywania oraz wrażliwości na piękno, rozwijanie zdolności odróżniania dobra od zła jako podstawy do konstruowania własnego światopoglądu, odnalezienie się w, jak to nazywa Maria Jędrychowska, „pejzażu aksjologicznym”, określenie w nim swojego miejsca poprzez zdefiniowanie własnej tożsamości etycznej¹⁰.
3. **Przedmiot język polski to czynnik społeczny** w perspektywie zaistnienia uczniów na rynku pracy, zwłaszcza dla założeń gospodarki innowacyjnej. Autorzy podstawy bardzo duży nacisk kładą na:
 - a) praktyczne zastosowanie efektów pracy z lekturą i umiejętności interpretacji tekstu kultury, tj.
 - kształcenie kompetencji kulturowych (zdolność rozumienia różnego rodzaju komunikatów, interpretacja),
 - rozwijanie wyobraźni (kreatywność, przewidywanie), intelektu (wnioskowanie), inteligencji emocjonalnej i systemu wartości (ocenie);
 - b) funkcjonalne wprowadzenie elementów retoryki;

⁸ Tylor Ch., (2001), *Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 53.

⁹ Stróżewski W., (1992), *O stawianiu się człowiekiem*, [w:] tenże, *W kręgu wartości*, Kraków: Znak, s. 38.

¹⁰ Jędrychowska M., (1998), *Najpierw człowiek. Szkolna edukacja kulturalno-literacka a problem kształcenia dydaktycznego polonistów. Refleksja teleologiczna*, Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne, s. 69.

- c) kształcenie umiejętności tekstotwórczych pozwalających na:
- kształcenie umiejętności komunikowania się w mowie i na piśmie,
 - kształcenie umiejętności rozpoznawania intencji uczestników komunikacji,
 - rozwijanie funkcji społecznych komunikacji służących budowaniu i wzmocnieniu tożsamości jej uczestników.

Do najważniejszych celów kształcenia – wymagań ogólnych, pozwalających realizować ww. założenia należą:

- Kształtowanie umiejętności uczestniczenia w kulturze polskiej i europejskiej, szczególnie w jej wymiarze symbolicznym i aksjologicznym.
- Kształcenie postawy szacunku dla przeszłości i tradycji literackiej jako podstawy tożsamości narodowej.
- Rozwijanie rozumienia wartości języka ojczystego oraz jego funkcji w budowaniu tożsamości osobowej ucznia oraz wspólnot: rodzinnej, narodowej i kulturowej.
- Rozwijanie rozumienia twórczego i sprawczego charakteru działań językowych oraz formowanie odpowiedzialności za własne zachowania językowe.
- Poznanie podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania, oraz rozpoznawanie manipulacji językowej.
- Rozwijanie szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Zmiany i ich uzasadnienie na płaszczyźnie treści nauczania – wymagań szczegółowych

Poniżej zestawiono treści nauczania – wymagania szczegółowe nowej podstawy programowej języka polskiego i podstawy języka polskiego opublikowanej w 2008 r., obowiązującej od 1 września 2009 r. i zachowanej w rozporządzeniu MEN w sprawie podstaw programowych z 2012 r.¹¹

PODSTAWA PROGRAMOWA OD 2017 ROKU	PODSTAWA PROGRAMOWA OD 2009 ROKU
I. Kształcenie literackie i kulturowe.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.
II. Kształcenie językowe.	II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.
III. Tworzenie wypowiedzi.	III. Tworzenie wypowiedzi.
IV. Samokształcenie.	

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2009 r. nr 4, poz. 17) zostało uchylone w 2012 r. poprzez wprowadzenie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej (Dz.U. z 2012 r., poz. 977), przy czym podstawa programowa dla przedmiotu język polski pozostała bez zmian.

Nowa podstawa programowa rozpisana została w czterech obszarach, natomiast stara podstawa – w trzech. W nowej podstawie powrócono do bardziej adekwatnej nazwy poszczególnych obszarów, oddających istotę i filozofię działania szkoły, tj. kształcenia.

Pierwszym obszarem nowej podstawy jest „Kształcenie literackie i kulturowe”, które obejmuje część zapisów I obszaru starej podstawy tj. „Odbioru wypowiedzi i wykorzystania zawartych w nich informacji” oraz cały obszar II „Analiza i interpretacja tekstów kultury”.

PODSTAWA PROGRAMOWA OD 2017 ROKU	PODSTAWA PROGRAMOWA OD 2009 ROKU
I. Kształcenie literackie i kulturowe. 1. Czytanie utworów literackich. 2. Odbiór tekstów kultury.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. 1. Czytanie i słuchanie. II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. 1. Wstępne rozpoznanie. 2. Analiza. 3. Interpretacja. 4. Wartości i wartościowanie.

W pierwszym obszarze nowej podstawy „Kształceniu literackim i kulturowym” zmieniono przede wszystkim sposób podejścia do czytania tekstu literackiego, wynikający z dotychczasowego nieprecyzyjnego określenia działań analitycznych i interpretacyjnych.

Autorom nowej podstawy programowej przyświecała idea łączenia różnych metodologii w organizowaniu dialogu ucznia z tekstami literackimi i innymi tekstami kultury. Tego typu możliwości czytania stwarza m.in. hermeneutyczna koncepcja lektury, zgodnie z którą:

- przedmiotem interpretacji jest znaczenie samego tekstu, odkrywanie jego sensu, czynienie bliskim, „swoim” czegoś, co było obce, „cudze”;
- interpretacja to forma samopoznania, wzbogacenia możliwości własnego sposobu istnienia;
- obcowanie z tekstami kultury to forma obcowania z tradycją kulturową, przezwyciężeniem dzielącego od niej dystansu;
- znaczenie tekstu powstaje w toku interpretacji, przez przyswojenie go, tzn. odniesienie zawartego w nim przekazu do sytuacji egzystencjalnej interpretatora¹².

Proces interpretacji można przedstawić następująco:

- 1) Czytelnik dokonuje najpierw projektu sensu całości, na który wpływ mają przede wszystkim – w planie indywidualnym – określone oczekiwania poznającego, jego uprzednia wiedza, świat wartości, gust artystyczny czy smak estetyczny; w planie społeczno-historycznym – doświadczenia wpływające

¹² Zob. Myrdzik B., (1999), *Rola hermeneutyki w edukacji polonistycznej*, Lublin: Wydawnictwo UMCS; tenże, (2006), *Zrozumieć siebie i świat. Szkice i studia o edukacji polonistycznej*, Lublin: Wydawnictwo UMCS; Tisoń-czyk T., Waśko A., (red.), (2013), *W stronę hermeneutyki kultury*, Kraków: Wydawnictwo WAM.

ze współczesności i przeszłości. Proces przyswajania utworu w planie indywidualnym przypomina bezpośrednie zanurzenie się w świat obcy językowo. Można tę umiejętność nazwać czytaniem ze zrozumieniem albo obrazowo porównać do tworzenia przekładu z obcego języka na własny.

- 2) Drugą fazą jest interpretacja jako odkrywanie czegoś zakrytego, obcego, niejasnego w dziele, co jednak zasługuje na odkrycie.
- 3) Trzecia faza to aplikacja (relacja między teorią a praktyką, stosunek wiedzy przedmiotowej i podmiotowej), czyli urzeczywistnianie się dzieła sztuki w odbiorze¹³.

Założenia i obszaru nowej podstawy wynikają z przekonania, że dany utwór, bez względu na czas jego powstania, ma coś istotnego do powiedzenia współczesnemu czytelnikowi, zawiera jakąś prawdę, którą młody człowiek musi odkryć i wobec niej się opowiedzieć. Tekst może przekazać prawdę, poszerzającą naszą samoświadomość, odnowić przerwana tradycję rozumienia świata czy człowieka oraz włączać osoby do kulturowej tradycji.

Drugi obszar nowej podstawy „Kształcenie językowe” łączy rozproszone w dwóch obszarach starej podstawy zapisy odnoszące się do wprowadzonego w 2008 r. pojęcia „świadomości językowej”¹⁴ (należy przy tym nadmienić, że to pojęcie nie zostało w ówczesnej podstawie programowej zdefiniowane). Należy ono do kategorii pojęć nieostrych, rozmytych, z pogranicza dyscyplin (m.in. filozofii, psychologii, socjologii, lingwistyki), którego intencje mogą nie być zrozumiałe dla nauczycieli i odbiorców. Autorzy nowej podstawy powracają do podstawowego celu szkolnej edukacji, czyli kształcenia językowego, rozumianego jako nauka o gramatyce, zróżnicowaniu języka, komunikacji językowej i kulturze języka oraz ortografii i interpunkcji.

PODSTAWA PROGRAMOWA OD 2017 ROKU	PODSTAWA PROGRAMOWA OD 2009 ROKU
II. Kształcenie językowe 1. Gramatyka języka polskiego. 2. Zróżnicowanie języka. 3. Komunikacja językowa i kultura języka. 4. Ortografia i interpunkcja.	I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji 3. Świadomość językowa. III. Tworzenie tekstu 2. Świadomość językowa.

Podstawowym założeniem tak opisanych celów kształcenia i treści nauczania z obszaru II nowej podstawy jest przekonanie o konieczności tworzenia kompetencji gramatycznej,

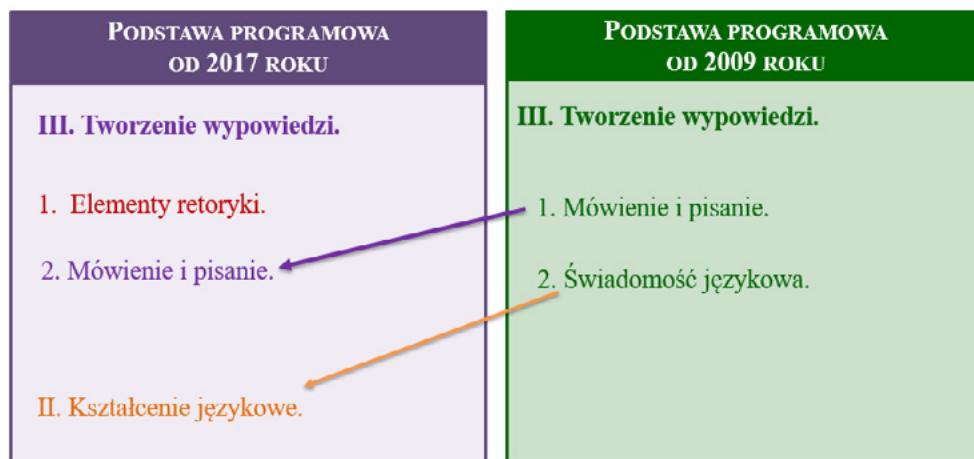
¹³ Za: Myrdzik B., (2010), *Głos nie tylko w sprawie podstawy programowej*, „Pamiętnik Literacki” nr 101/3, 2010, s. 247.

¹⁴ Pojęcie „świadomość językowa” zostało wprowadzone *Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz.U. z 2009 r. nr 4, poz. 17). Akt ten został uchylony w 2012 r. poprzez wprowadzenie *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej* (Dz.U. z 2012 r., poz. 977), przy czym termin „świadomość językowa” pozostał.

czyli rozumienie, że aby poprawnie posługiwać się językiem, należy poznać jego kod i umiejętnie wykorzystywać jego struktury w akcie komunikacji, łącząc je w logiczne i spójne ciągi wypowiedzi. Autorzy podstawy podkreślają, że język jest przedmiotem poznania, co oznacza, że w trakcie edukacji uczeń poznaje system językowy (słownictwo i gramatykę), przyswaja normę językową (w tym normę zapisu), zdobywa wiedzę o konwencjach używania języka (np. z zakresu etykiety językowej). Intencją autorów jest także wprowadzanie do nauczania ujęcia kognitywnego (tzw. gramatyki kognitywnej), w którym ukazuje się gramatykę na szerokim tle poznawczym, psychologicznym, społecznym i kulturowym. Celem kształcenia językowego jest uświadomienie uczniom, że język nie jest zwykłym narzędziem komunikacji, ale przede wszystkim „lustrem kultury”.

Jednocześnie autorzy nowej podstawy podkreślają, że celem kształcenia językowego nie jest jedynie transmisja wiedzy o gramatyce i regułach językowych, ale przede wszystkim praktyczne jej zastosowanie, funkcjonalne prowadzenie refleksji nad zagadnieniami gramatycznymi w ścisłym związku z rozwijaniem kompetencji językowej i komunikacyjnej.

Trzeci obszar nowej podstawy „Tworzenie wypowiedzi” ma tę samą nazwę, co III obszar starej, zachował również jeden z podpunktów tego obszaru w starej podstawie, tj. „Mówienie i pisanie”. Wpisana w starą podstawę „Świadomość językowa” w nowej jest częścią II obszaru, tj. „Kształcenia językowego”.

W nowej podstawie dodano jako autonomiczną część obszaru III „Elementy retoryki”. Autorzy podstawy programowej uznali, że znajomość retoryki pozwoli logicznie konstruować zdania, świadomie używać środków językowych, umiejętnie argumentować, prawidłowo wymawiać, intonować i akcentować frazy językowe, czy wreszcie właściwie komponować swoją wypowiedź. Uczenie retoryki to przysposabianie do wypowiedzi sytuacyjnej, kontekstowej, to także tworzenie takiej wypowiedzi, która ma dotrzeć do umysłu odbiorcy zgodnie z intencją nadawcy. Retoryka jest obecna w każdym przypadku użytkowego i celowego użycia języka – stanowi jedno z podstawowych narzędzi komunikacyjnych, bowiem jest nauką tworzącą „prawidłowe reguły myślenia”¹⁵, umożliwia porządkowanie myśli i sprawne przekazywanie innym. Narzędzia retoryczne stały

¹⁵ Lichański, J.Z., (2000), *Retoryka od renesansu do współczesności – tradycja i innowacja*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, s. 7.

się niezastąpione w sytuacjach, w których często trzeba przekonywać do swoich racji i okazuje się, że sposób ujęcia tematu, użyta argumentacja i sposób mówienia decydują o sukcesie.

Retoryka, poza tym że jest sztuką o wysokim stopniu użyteczności społecznej, niesie ze sobą elementy psychologiczne i antropologiczne, bowiem kształci umiejętność wyrażania siebie, swoich przekonań, poglądów, zjednywania ludzi do idei¹⁶. Nauczanie elementów retoryki na lekcjach języka polskiego powinno być osadzone na dwóch filarach. Z jednej strony, trzeba sięgać do tradycji oratorsko-komunikacyjnej nauczania retoryki (nastawionej na sztukę rozmowy oraz dialog obejmujący naukę słuchania, zadawania pytań, rzeczowego formułowania i odpierania argumentów itp.), z drugiej – do tradycji retoryczno-kompozycyjnej (nauczania poprawnego w sensie gramatycznym, logicznego w sensie organizacyjnym myśli i odpowiedniego w sensie formalnym i stylistycznym wyrażania się)¹⁷.

W efekcie takiego kształcenia na lekcjach języka polskiego uczeń powinien:

- 1) mieć świadomość tego, jak rzeczywistość ukazywana jest w języku i jak język oraz różne formy przekazu wpływają na sposób postrzegania rzeczywistości (w tym istotne jest zwłaszcza uczenie umiejętności dobierania słów, które pozwalają adekwatnie wyrażać przeżycia);
- 2) znać techniki komponowania tekstów rozumianych jako świadomie uporządkowany zbiór znaków, które pełnią określoną funkcję i prowadzą do określonego celu;
- 3) umieć korzystać ze zbioru środków, strategii oraz technik perswazyjnych i argumentacyjnych w dochodzeniu do wniosków, a więc znać mechanizmy perswazji i manipulacji, a także sposoby oddziaływania na ludzi.

Nowa podstawa bardzo silnie eksponuje także problematykę **samokształcenia**, wyodrębniając poświęcony jej osobny obszar wymagań ogólnych i szczegółowych. Zagadnienie samokształcenia już od dawna pojawia się w literaturze przedmiotowej jako temat dostrzegany i ważny, ale podejmowany głównie przez pedagogów¹⁸.

Poniżej w tabeli przedstawiono szczegółowe wymagania dotyczące obszaru IV, wytłuszczeniem zaznaczono te wymagania, które zapisane są również w starej podstawie języka polskiego (dla II i III etapu edukacyjnego).

¹⁶ Zob. Budzyńska-Daca A., (2015), *Retoryka i edukacja*, „Res Rhetorica” 1/2015; Sobczak B., Zgólkowa H., (red.), (2011), *Dydaktyka retoryki*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.

¹⁷ Ornatowski C., (2003), *Nauczanie retoryki w USA: orientacje, założenia, praktyka*, [w:] Lichański J.Z., (red.) *Uwieść słowem, czyli retoryka stosowana*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, s. 14–15.

¹⁸ Zob. Półturzycki J., (1976), *Samokształcenie a współczesne osiągnięcia dydaktyki*, „Oświata Dorosłych” nr 5/1976; tenże, (1983), *Wdrażanie do samokształcenia*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne; Rataj M., (1972), *Samokształcenie nauczycieli. Stan i potrzeby*, Wrocław: Ossolineum; Matulka Z., (1983), *Metody samokształcenia*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne; tenże, (1979), *Selekcja i synteza informacji w procesie samokształcenia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, oraz inne.

Klasy IV–VI	Klasy VII i VIII
IV. Samokształcenie. Uczeń: 1) doskonalą ciche i głośne czytanie; 2) doskonalą różne formy zapisywania pozyskanych informacji; 3) korzysta z informacji zawartych w różnych źródłach, gromadzi wiadomości, selekcjonuje informacje; 4) zna i stosuje zasady korzystania z zasobów bibliotecznych (np. w bibliotekach szkolnych oraz <i>on-line</i>); 5) korzysta ze słowników ogólnych języka polskiego, także specjalnych, oraz słownika terminów literackich; 6) zwraca uwagę na typy definicji słownikowych, określa ich swoistość; 7) rozwija umiejętność krytycznej oceny pozyskanych informacji; 8) poznaje życie kulturalne swojego regionu; 9) rozwija umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną oraz zasobami internetowymi i wykorzystuje te umiejętności do prezentowania własnych zainteresowań.	IV. Samokształcenie. Uczeń: 1) rzetelnie, z poszanowaniem praw autorskich, korzysta z informacji; 2) rozwija swoje uzdolnienia i zainteresowania; 3) uczestniczy w życiu kulturalnym w swoim regionie; 4) uczestniczy w projektach edukacyjnych (np. tworzy różnorodne prezentacje, projekty wystaw, realizuje krótkie filmy z wykorzystaniem technologii multimedialnych); 5) pogłębia swoją wiedzę przedmiotową i uczestniczy w wykładach publicznych, konkursach itp.; 6) rozwija umiejętności samodzielnej prezentacji wyników swojej pracy; 7) rozwija nawyki systematycznego uczenia się; 8) rozwija umiejętność krytycznego myślenia i formułowania opinii.

W celach nowej podstawy założono, że szkoła powinna rozwijać u uczniów szacunek dla wiedzy, wyrabiać pasję poznawania świata i zachęcać do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości. Szczególne miejsce w procesie edukacyjnym zajmuje rozwijanie umiejętności samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł wiedzy oraz szacunek dla cudzej własności intelektualnej. Kształcenie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowanie zdobytej wiedzy i jej pogłębianie to kolejne istotne elementy samokształcenia. W tym zakresie ważną rolę szkoły jest zachęcanie do samodzielnego rozwijania uzdolnień uczniów poprzez udział w różnych formach poszerzania wiedzy oraz rozwijanie umiejętności samodzielnej prezentacji wyników swojej pracy, w tym rozwijanie umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną w poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu pozyskanych informacji.

Wymagania dotyczące samokształcenia akcentują nie tylko umiejętne zastosowanie wiedzy, ale przede wszystkim samodzielność w organizowaniu sobie warsztatu pracy: poszukiwanie źródeł informacji, przyswajanie nowej wiedzy i wyrabianie sprawności umysłowych oraz praktycznych. Sygnalizuje też inną bardzo istotną kwestię, iż nie można rozdzielać kształcenia od wychowania, ponieważ niemożliwe jest samokształcenie bez samowychowania¹⁹.

¹⁹ Pacek S., (1984), *Jak kierować samowychowaniem uczniów*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

Samokształcenie koncentruje się na metodach kształtowania intelektu, zdolności poznawczych, zainteresowań, samowychowanie – na wyrabianiu stosunku do siebie i innych, a także do własnych przekonań i świata wartości²⁰. Samokształcenie wymaga uruchomienia procesów autoregulacyjnych, takich jak: samokontrola, samoocena i autokorekta, do których szkoła powinna ucznia przygotować. Natomiast **samokształcenie kierowane**, charakterystyczne dla właściwie zorganizowanego procesu nauczania – uczenia się, polega na wspólnym ustalaniu celów, które mogą być osiągnięte, na wskazywaniu źródeł wiedzy i środków dydaktycznych oraz na udzielaniu porad dotyczących metod uczenia się²¹.

Zadaniem nauczyciela kierującego samokształceniem jest poznanie indywidualnych cech poszczególnych uczniów, ich predyspozycji intelektualnych i zainteresowań, a następnie dostosowanie swojej ingerencji do oczekiwań wychowanków. Ponadto obowiązują go inne jeszcze zasady, takie jak:

- minimalizacja interwencji, a więc zorganizowanie takiego działania, które uczeń może wykonać samodzielnie;
- ograniczenie rozkazodawstwa, czyli ingerencji w trakcie rozwiązywania zadań;
- organizowanie zespołowego dochodzenia do rozwiązania postawionych problemów (możliwość poznania różnych punktów widzenia, dyskusowanie nad wyborem najlepszego z nich);
- stosowanie metod nauczania kształtujących samodzielność intelektualną, kreatywność działania i umiejętność przetwarzania uzyskanych informacji.

Treści nauczania podstawy programowej języka polskiego dla szkoły podstawowej podzielono na dwie części: pierwsza obejmuje wymagania szczegółowe dla klas IV–VI, druga – dla klas VII–VIII. Taki podział został wprowadzony z kilku powodów:

- a) przede wszystkim pozwala na odpowiednie do wieku rozwojowego uczniów dostosowanie treści nauczania, w klasach IV–VI przeważają treści proste, podstawowe, konkretne, natomiast w klasach VII–VIII bardziej złożone, wymagające przekształceń i operacji myślowych wyższego rzędu, np.:

Klasy IV–VI Uczeń:	Klasy VII i VIII Uczeń:
I.1.12) określa tematykę oraz problematykę utworu	I.1.7) określa w poznawanych tekstach problematykę egzystencjalną i poddaje ją refleksji
I.1.17) przedstawia własne rozumienie utworu i je uzasadnia	I.1.9) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich odwołania do wartości uniwersalnych związane z postawami społecznymi, narodowymi, religijnymi, etycznymi i dokonuje ich hierarchizacji; I.1.10) wykorzystuje w interpretacji tekstów literackich elementy wiedzy o historii i kulturze; I.1.11) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, np.: biograficzny, historyczny, historycznoliteracki, kulturowy, filozoficzny, społeczny

²⁰ Matulka Z., *Metody samokształcenia*, op.cit, s. 8 i dalsze.

²¹ Ibidem, s. 34.

- b) II etap kształcenia w szkole podstawowej z przedmiotu język polski od 1 września 2017 r. będzie obejmował 5 lat, pozostawienie zatem jednolitych zapisów bez podziału na klasy mogłoby doprowadzić do znacznych rozbieżności w realizacji zapisów podstawy programowej;
- c) podział na dwa etapy pomoże nauczycielom łagodnie i stopniowo wprowadzać uczniów w różne zagadnienia;
- d) dzięki niemu nauczyciele będą mogli rzetelnie i trafnie diagnozować przyrost umiejętności uczniów w danych obszarach nauczania.

Wnioski i rekomendacje dla nauczycieli

Głównymi założeniami nowej podstawy programowej języka polskiego są:

1. **Wybór tekstów literackich** stanowiących punkt wyjścia do refleksji, **prowadzących ucznia do zintegrowanego rozwoju oraz zakorzenienia w tradycji i kulturze narodowej, a także w wartościach.**
2. Funkcjonalne podejście do nauki o języku oraz **integralne traktowanie zagadnień języka i komunikacji, literatury i kultury** w wyniku postrzegania języka nie tylko jako narzędzia komunikacji, ale najważniejszego składnika kultury.
3. **Systemowe wprowadzenie elementów retoryki** w rozumieniu oratorsko-komunikacyjnym (nastawionym na sztukę rozmowy oraz dialog obejmujący naukę słuchania, zadawania pytań, rzeczowego formułowania i odpierania argumentów itp.) oraz retoryczno-kompozycyjnym (polegającym na nauczaniu wyrażania i interpretowania komunikatów w mowie i na piśmie w sposób zrozumiały dla odbiorcy, uporządkowany pod względem logicznym i kompozycyjnym, rzeczowy oraz poprawny językowo w pełnym zakresie kontekstów społecznych i kulturowych).
4. **Wyeksponowanie samokształcenia uczniów** jako umiejętności samodzielnego organizowania sobie warsztatu pracy, docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł wiedzy z poszanowaniem cudzej własności intelektualnej.

Najważniejsza w nauczycielskiej praktyce polonistycznej jest umiejętność stosowania odpowiednich metod dydaktycznych i wychowawczych, które mogą sprzyjać formowaniu pewnych cech osobowości uczniów, budowaniu dobrych relacji interpersonalnych, czy wreszcie kształtowaniu koncepcji własnej osoby, własnego Ja. Jak podkreśla Piotr Szarota, „taka a nie inna koncepcja własnego Ja ma doniosłe znaczenie dla zachowania człowieka, wpływa na jego myślenie, procesy motywacyjne i życie emocjonalne”²². W czasie lekcji poświęconych literaturze i kulturze – poza tradycyjnie wykorzystywanymi metodami pracy z tekstem – dobrze byłoby wrócić do koncepcji swobodnej ekspresji plastycznej, dramatycznej, ruchowej, na gruncie której powstała metoda gier dramatycznych Leona Chancerela czy Nowoczesna Szkoła Francuska Technik Freineta²³. Warto zatem dużą wagę przykładąć do ćwiczeń twórczych, które przede wszystkim rozwijają umiejętności

²² Szarota P., (2006), *Psychologia uśmiechu. Analiza kulturowa*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 59

²³ Zob. Wojnar I., (1995), *Teoria wychowania estetycznego – zarys problematyki*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

polonistyczne: redakcyjne, językowe, literackie, a poza tym kształtują ucznia jako twórcę, rozwijają jego osobowość twórczą i podkreślają wartość wytworów jego pracy. Nabywanie umiejętności przedmiotowych nie musi odbywać się jedynie drogą typowych i schematycznych ćwiczeń, ale twórczych i aktywnych oddziaływań ekspresyjnych²⁴.

Szczególne znaczenie z punktu widzenia celów, jakie wyznacza nowa podstawa programowa, ma umiejętne wykorzystanie eksplikacji tekstu czy rozmowy²⁵ i dialogu jako metod nauczania, bowiem nauczyciel, wchodząc w różnorodne interakcje z uczniem i całym zespołem klasowym, staje przed koniecznością nawiązywania dialogu. Jest to dialog, który przebiega między osobami uczestniczącymi w procesie dydaktycznym: nauczycielem i uczniami, samymi uczniami, tworząc także triadę: nauczyciel – uczniowie – teksty kultury²⁶.

Należy pamiętać, że podstawa programowa jest dokumentem strategicznym, o charakterze ramowym – dopełnienie jej szczegółowymi treściami nauczania oraz dobór form, metod i środków dydaktycznych należą do autonomicznej decyzji każdego nauczyciela, który realizuje program nauczania dopuszczony do użytku w szkole przez dyrektora szkoły. Dopiero program nauczania pozwala na uwzględnienie szeregu zmiennych, determinujących poziom kształcenia w zależności od m.in.: sytuacji dydaktycznej, wychowawczej czy środowiskowej, potrzeb ucznia, a także osobowości i preferencji nauczyciela. Stanowi zatem zarówno „narzędzie, jak i uzasadnienie koordynowania pracy uczniów, wyposażenia i nauczania. Pomaga to szkołom w stwarzaniu uczniom warunków uczenia się”²⁷.

²⁴ Zob. Popek R., (1988), *Psychoterapeutyczna funkcja dziecięcej ekspresji artystycznej*, [w:] Popek S., (red.), *Twórczość artystyczna w wychowaniu dzieci i młodzieży*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne; R. Popek, (1988), *Zachowania ekspresyjne dzieci jako naturalny przejaw aktywności twórczej*, [w:] Popek S., (red.), *Aktywność twórcza dzieci i młodzieży*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

²⁵ Zob. Myrdzik B., (2000), *Czy rozmowa jest metodą?*, [w:] Myrdzik B., (red.), *Nowoczesność i tradycja w kształceniu literackim*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.

²⁶ Zob. Myrdzik B., (1999), *Rola hermeneutyki w edukacji polonistycznej*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.

²⁷ Nitko A.J., *Model egzaminów państwowych opartych na programie nauczania, sprawdzających i różnicujących, przeznaczonych do dyplomowania i selekcji uczniów*, [w:] Niemierko B., Kowalik E., (red.), (1998), *Perspektywy diagnostyki edukacyjnej*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s. 87.

**Dobra
Szkoła**

www.reformaedukacji.men.gov.pl

www.ore.edu.pl